

*Noves dades sobre el mosaic
de Bell-lloc del Pla
(Girona)*

per Francesc Riuró

A la "Crònica de cinquanta anys d'activitats arqueològica" publicada al *Quadern de treball* número 8 (1995) de l'Associació Arqueològica de Girona, es donen algunes dades relatives al mosaic romà del mas Bell-lloc que cal puntualitzar i corregir.

En el decurs de diferents converses i comentaris amb l'amic Joan Turón i Algans, exmembre, com jo mateix, d'aquella breu Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de Girona, han sorgit algunes dades i detalls ignorats, naturalment de forma involuntària, a la "Crònica".

Aquestes puntualitzacions i correccions son necessàries per tal d'establir, definitivament, la trajectòria real dels últims anys en què el mosaic va romandre a Girona amb llurs esdeveniments conjunturals corresponents prou coneguts.

La Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic, actor d'una part important dels esdeveniments fou creada, de forma oficial, el 12 de setembre de 1936 tot i que des del 22 de juliol ja actuava provisionalment segons ho corrobora un document de la Comissaria de la Generalitat amb el vis i plau de les forces sindicals que llavors tenien la "seva" autoritat. En aquest període provisional es van realitzar actuacions concretes i efectives les quals, evidentment, no consten a cap de les actes de les reunions periòdiques, la primera de les quals és del 12 de setembre.

La "qüestió" que cal tractar en aquestes ratlles és, primer, l'intent de trasllat a Barcelona del preuat mosaic i, després, el seu decebedor i definitiu trasllat.

Naturalment, el procés d'arrencar el mosaic i l'intent de seu trasllat, abarca un lapse d'entre vint i vint-i-cinc dies aproximadament, a partir del 20-25 de juliol de 1936, per tant, és impossible que la denúncia de les operacions "secretes" es reflectís en les actes de les reunions de la Comissió la primera de les quals, com ja hem dit, és del 12 de setembre.

En aquest lapse de temps en què la Comissió actua provisionalment és quan es produeix la denúncia de l'aixecament i de l'intent de trasllat del mosaic. Els membres de la Comissió, Emili Blanch i Eduard Fiol, es personaven al mas Bell-lloc en el moment que es col·locaven les peces en què s'havia dividit el mosaic, en el camió que l'havia de traslladar a Barcelona¹. Això es produïa cap el 15 d'agost aproximadament. A més d'impedir el trasllat, amb la col·laboració d'Esteve Pujol, agent de la policia de la Comissaria de Girona i membre provisional de la Comissió, el mosaic fou traslladat i ingressat al Museu de Galligans on romangué fins el final de la guerra civil quan fou requisat i enviat al Museu Arqueològic de Barcelona per ordre -document en mà- del Capità General de Catalunya, Luis Orgáz.

Bel·lerofont montant Pegàs, el cavall alat, i occint la Quimera. Teseu i Ariadna

Dades cronològiques definitives.

L'antiga Comisión Provincial de Monumentos de Gerona, per boca d'E.C. Griboal, te coneixement de les primeres dades relatives al mosaic, el 20 de març de 1872 quan es produeix el seu descobriment en realitzat treballs agrícoles al mas Pau Birol -així conegut en aquells moments-. El propietari del mas era, llavors, Joaquim de Mercader, comte de Bell-lloc. Després d'efectuat el descobriment, el senyor Mercader realitzà, entre el 1872 i el 1877 les prospeccions necessàries per posar el mosaic al descobert i intentà conèixer l'extensió de la vil·la localitzant altres parts no relacionades amb el de les quàdrigues, cosa la qual demostra la complexitat de la construcció.

El 13 de maig de 1876 es fa públic, oficialment, el descobriment i en diferents números de la *Revista de Gerona* es donen dades i es fan comentaris sobre el mosaic per part d'alguns membres de la Comisión.

El maig de 1877 consta a les actes de la institució la troballa de noves parts del paviment entre elles el fragment conegut, llavors, amb l'apel·latiu d'Apol·ló i la ninfa i identificat, posteriorment, amb el de Teseu i Ariadna. Botet i Sisó esmenta el fracassat intent d'aixecar una part del mosaic per persones inexpertes. En aquest intent es produeixen pèrdues importants del paviment i, davant del fracàs, es tornen a enterrar les parts afectades.

El 1890 segueixen nous comentaris a la *Revista de Gerona* sobre el mosaic.

El 1930 es produeix una temptativa de compra que fou denunciada per Carles Rahola, llavors membre de la Comisión, impedit la seva desaparició.

1933. El mes de setembre Rafel Masó, amb la meua col·laboració, pren dades per aclarir la relació possible d'alguna part del mas actual amb la vil·la romana. El masover ens va indicar el lloc on existien encara, unes parts de mosaic localitzades junt i dessota del mur de llevant de l'antiga capella situada a la part oriental del mas. Aquest mosaic, amb figures, pel tema representat en ell, resulta ésser el mateix que va veure i descriure Botet i Sisó el 1877, el d'Apol·ló i la ninfa (Teseu i Ariadna).

1936. Amb anterioritat al 18-19 de juliol, la Diputació de Barcelona (Museu Arqueològic), estableix negociacions "secretes" per a la compra del mosaic. El senyor Fabrès, llavors propietari del mas i, per tant, del mosaic, no acceptà les condicions. En les dates properes als fets del 18 de juliol, en un ambient molt tens, el senyor Fabrès, davant la incertesa del moment, decideix acceptar la proposta de Barcelona i es produeix la venda del mosaic amb data del 15 de juliol mitjançant escriptura pública.

Ja el mosaic en propietat del Museu Arqueològic de Barcelona s'inicien, seguidament, els treballs d'extracció, restauració i consolidació amb l'intent del trasllat a Barcelona.

1939. A principis de febrer d'aquest any, després de l'ocupació franquista, el mosaic continuava al museu de Girona i semblava que, de moment, ningú s'interessava per ell. A final de mes - a principis de març- no recordo la data exacta -es presentà davant del museu, un camió, amb personal del Museu Arqueològic de Barcelona, exhibint un document del Capità General de Catalunya, Luis Orgáz, segons el qual el mosaic havia de traslladar-se a Barcelona. La iniciativa era de Martín Almagro, nou director del dit museu, a instància de Josep Colominas, antic conservador d'aquest centre.

¹ El desconeixement d'aquesta qüestió es deu a la meua dedicació a d'altres afers de la Comissió igualment necessaris en aquells moments

Agost-octubre de 1941 -sense data concreta-. Josep de C. Serra Ràfols continuà els treballs sobre les muralles romanes de Girona. Després que li fou comunicada la reaparició del fragment de mosaic de Teseu i Ariadna al mas Bell-lloc, aprofita alguns dies, amb l'ajut dels tècnics del Museu Arqueològic de Barcelona, per aixera aquest plafó que ja havien observat Botet i Sisó i Rafel Masó i el signant. Ja consolidat, el mosaic l'ingressa, el mes d'octubre, al Museu de Galligans. Aquest gest el considerem com una mena de propina per deixar-nos espoliar el gran mosaic de les quàdrigues.

Durant aquests treballs i amb la referència d'anteriors troballes de ceràmica antiga, Serra es dedica a prospectar els llocs on havien estat assentats els altres mosaics i localitza un jaciment o necròpolis de l'època dels camps d'urnes del Bronze-Ferro obtenint materials ceràmics importants i els quals, junt amb el plafó de mosaic, ingressa al Museu de Galligans.

Una dada que sols he trobat a les declaracions que Xavier Fàbrega, professor de l'escola de Bell-lloc del Pla, feu en l'entrevista que li realitzà el periodista F. Bouso Marés, publicada al Diari de Girona del 8 de febrer de 1987, que es referia al trasllat al Museu de Barcelona del mosaic de Bell-lloc i, especialment, del plafó de Bel-lerofont i la Quimera "que ingresó en el mismo museo más tarde, después que Pla i Cargol, en su obra "Girona arqueológica y monumental"(1945), lo diese por desaparecido...", posa un interrogant sobre la data en què el dit ingrès fou efectuat.

Quan Fàbrega diu que el plafó fou ingressat "más tarde" es refereix a que aquest ingrès fou posterior al de les quàdrigues el qual es produí a finals de febrer de 1939 ja finalitzada la guerra civil.

Mosaics trobats a la vil·la romana de Can Pau Birol, avui seu del col·legi de bell-lloc del Pla (Girona)

L'única referència possible, segons la meua manera de veure la qüestió, es que quan Joaquim Pla diu, el 1945, que el plafó ha desaparegut, s'entén, explícitament, que això s'havia produït entre finals de febrer de 1939 quan el mosaic de les quàdrigues fou transportat a Barcelona i abans del 1945, data del seu llibre. ¿En quina data?

Durant l'estiu de 1941, J. de C. Serra Ràfols continua, després d'un interval de 4 anys, els treballs d'estudi de les muralles romanes de Girona, treballs en els quals jo vaig col·laborar. Serra va aprofitar una part del temps per prospectar algunes zones del mas Bell-lloc -treballs ja comentats abans- on encara existien vàries parts de mosaic com el de Teseu i Ariadna, el qual després d'indicar-li nosaltres la situació i havent convocat els tècnics del Museu de Barcelona, va procedir a aixecar i, un cop consolidat, el va ingressar al Museu de Galligans, cap al mes d'octubre.

Sembla evident que aprofitant la presència dels tècnics especialistes en la recuperació del mosaics, Serra es dediqués, també, a aixecar altres

parts del paviment que, pel que vol dir Joaquim Pla i Cargol, encara existien a Bell-lloc, com el de Belerofont i la Quimera que havia desaparegut en aquest període. Per això, Xavier Fàbrega diu que el mosaic de Belerofont havia ingressat més tard que el de les quàdrigues.

Si realment aquesta qüestió hagué estat tal com nosaltres suposem, podríem creure que Serra Ràfols va procedir directament i va considera que amb la "propina" del plafó de Teseu i Ariadna ja en teníem prou.

Epíleg

Entre juny i juliol de 1939, Joaquim Pla i Cargol gestiona a Madrid, en nom de la Comissió Provincial de Monuments de Girona, a les Direccions Generals de Belles Arts i d'Arxius, Biblioteques i Museus, la devolució dels mosaics de Bell-lloc, gestions que van resultar, evidentment, infructuoses.

El 8 de febre de 1987, a l'entrevista que F. Bousó Marés realitzà a Xavier Fàbrega i Vilà, professor de l'escola de Bell-lloc del Pla, feta amb caràcter reivindicatiu, hi podem llegir: "... si hemos planteado este tema del mosaico de Bell-lloc, es para pedir a las autoridades, instituciones y otra gente preocupada por nuestro patrimonio, que hagan las gestiones que consideren más convenientes al objeto de que el mosaico de las cuádrigas, junto con el de Belerofonte (...) vuelvan al Museu Arqueológico de nuestra ciudad...".

Tot i que sempre ha existit allò de què el peix gros es menja el petit, no hi foren de més els intents de reclamar allò que hom creia de justícia: la devolució del que "havia estat entre nosaltres" després de molts anys de vetllar per la seva conservació, la permanència a Girona i impedir l'intent de compra.

Tal com ja era d'esperar, les reivindicacions han estat com tothom preveïa, totalment infructuoses. El peix gros es menja el petit...

Representació d'escenes de circ

Francesc Riuró i Llapart
Girona, 2004

El Patronat Francesc Eiximenis
de la Diputació de Girona
és la xarxa de centres d'estudis
que impulsa la recerca local i
contribueix a l'estudi i a la difusió
del patrimoni cultural i natural
de les comarques gironines.

Centres adscrits

Institut d'Estudis Gironins
Institut d'Estudis Empordanesos
Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles
Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca
Amics de Besalú i el seu Comtat
Associació Arqueològica de Girona
Institut d'Estudis Ceretans
Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès
Institut d'Estudis del Baix Empordà
Centre d'Estudis Selvatans
Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona
Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

Diputació de Girona Patronat Francesc Eiximenis

Pujada de Sant Martí, 5
Apartat de Correus 11
17080 Girona
Tel. 972 18 50 00
Fax 972 20 80 88
E-mail: eixim@ddgi.org
Web: www.ddgi.org/eiximenis

"la Caixa"

CAIXA D'ESTALVIS I PENSIONS
DE BARCELONA

Generalitat de Catalunya

Diputació de Girona

www.ddgi.org/eiximenis

Diputació de Girona

Patronat Francesc Eiximenis